

A MENEKÜLTEKKEL KAPCSOLATOS TÁRSADALMI ATTITÚDOK ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON

NEMZETKÖZI VÉDELEMBEN RÉSZESÍTETT SZEMÉLYEK
TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓJA MAGYARORSZÁGON
– NIEM SZAKPOLITIKAI ELEMZÉSEK

NÉMETH ÁDÁM

9

ATTITÚDOK

DR. NÉMETH ÁDÁM

A MENEKÜLTEKSEL KAPCSOLATOS TÁRSADALMI ATTITŰDÖK
ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON

**Nemzetközi védelemben részesített személyek társadalmi integrációja Magyarországon
– NIEM szakpolitikai elemzések**

Kiadja a **Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület**.

A kiadásért felel a Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület elnöke.

Az elemzés a "Nemzetközi védelemben részesített személyek társadalmi integrációja Magyarországon – NIEM Szakpolitikai Elemzések" című sorozat része, amely a NIEM – Nemzeti Integrációt Értékelő Mechanizmus elnevezésű, PL/2015/AMIF/SA azonosítószámú, az Európai Unió Menekültügyi Migrációs és Integrációs Alapja által támogatott nemzetközi kutatási és stratégiai projekt keretében készült el.

A sorozatot szerkesztette: **KOVÁTS ANDRÁS – SOLTÉSZ BÉLA**

Szöveggondozás: **BORBÁTH PÉTER**

ISBN: 978-615-81860-3-2

Az elemzés letölthető a www.forintegration.eu és a www.menedek.hu weboldaláról.

Az elemzésben szereplő vélemények kizárólagos felelőssége a szerző(ke)t terheli. Az Európai Bizottság, valamint a lengyel Belügy- és Közigazgatási Minisztérium nem vállal felelősséget az elemzés tartalmáért, illetve az azokban foglalt információk felhasználásáért.

© Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület, Dr. Németh Ádám, 2021.

Minden jog fenntartva. Az elemzés és az abban található ábrák a szerzői jog védelme alatt állnak. Felhasználásuk csak a szerző(k) és a kiadó megnevezésével engedélyezett.

Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület

1081 Budapest, Népszínház utca 16. III/3.

www.menedek.hu

A projekt az Európai Unió Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alapjának (AMIF) lengyelországi nemzeti programja támogatásával valósul meg.

A MENEKÜLTEKSEL KAPCSOLATOS TÁRSADALMI ATTITŰDÖK ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON

NEMZETKÖZI VÉDELEMBEN RÉSZESÍTETT SZEMÉLYEK
TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓJA MAGYARORSZÁGON
– NIEM SZAKPOLITIKAI ELEMZÉSEK

DR. NÉMETH ÁDÁM*

9

*Külső szakértő. Tudományos munkatárs a Pécsi Tudományegyetemen és OeAD posztdoktori kutató az Osztrák Tudományos Akadémián. Az elemzésben leírtak nem feltétlenül tükrözik a Menedék – Migránsokat Segítő Egyesület vagy egyéb NIEM partnerek véleményét. A szerző a tudományos objektivitást mindvégig szem előtt tartva, politikamentes módon járta körbe a nemzetközi védelemben részesített személyekkel kapcsolatos adathiány témáját.

Vezetői összefoglaló

Az integráció egy kétirányú folyamat, amely mind az egyéntől, mind a befogadó társadalomtól erőfeszítéseket kér. Hiszen hiába mutatkozik késznek valaki az beilleszkedésre, ha a befogadó közeg nem támogatja őt ebben. A NIEM indikátorlista azonban a befogadó társadalom véleményéről nem gyűjtött információt. Az elemzés ezt a hiányt hivatott pótolni azzal, hogy a menekültekkel kapcsolatos társadalmi attitűdök változását vette górcső alá Európában, ill. Magyarországon. Ehhez először áttekintésre kerültek a fontosabb nemzetközi és magyar felmérések; azok módszerei és eredményei. A European Social Survey alapján került sor a részletesebb elemzésre. Általánosságban 2014-ig egész Európára jellemző volt a pozitív irányú változás, de a menekültválság hatására ez radikálisan megváltozott. 2016-ban Magyarország vált a második legelutasítottabb országgá azok közül, melyek mindhárom vizsgált évben (2002, 2014, 2016) részt vettek a felmérésben. A bevándorlókkal és menekültekkel szembeni attitűd valamennyi vizsgált társadalmi csoport esetében negatív irányba mozdult. Az leginkább elutasítók a legfeljebb középfokú végzettséggel rendelkező, nagyvárosban vagy kis falvakban, illetve tanyán élők. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy az attitűdöt többnyire nem valós, személyközi tapasztalatok formálják, hiszen nemzetközi összehasonlításban (és abszolút értékben is) Magyarországon nagyon kevés befogadott menekült és oltalmazott él.

1. Bevezetés

Habár a laikus szemlélő számára úgy tűnhet, hogy a bevándorlókkal vagy a menekültekkel kapcsolatos attitűd egy egyirányú nexus (a többségi társadalom véleménye az újonnan érkezőkről), valójában egy sokkal átfogóbb jelenség indikátora. A társadalmi kohézió elmélete az 1990-es évek végétől vált népszerűvé a társadalomtudományi kutatásokban.¹ A legegyszerűbb és legrovidebb megfogalmazásban ez nem más, mint a cementáló anyag, ami összetartja a társadalmakat, és amely a társadalmi, gazdasági prosperitás fontos előfeltétele is egyben.² Jenson szerint a társadalmi kapcsolatok erőssége – mely magában foglalja a személyközi és csoportközi érintkezéseket, illetve a „másokkal”, például a bevándorlókkal vagy menekültekkel kapcsolatos attitűdöt is – valójában a társadalmi kohézió egy fontos pillérét jelenti.³ Ráadásul maga az integráció is egy kétirányú folyamat, amely mind az egyéntől, mind a befogadó társadalomtól erőfeszítéseket kér. Hiszen hiába mutatkozik késznek valaki a beilleszkedésre, ha a befogadó közeg nem támogatja őt ebben. A társadalmi attitűd monitorozása tehát éppúgy elengedhetetlen a bevándorlók és menekültek sikeres integrációja szempontjából, mint a lakhatási, oktatási, egészségügyi vagy munkaerőpiaci helyzet értékelése. A Migration

Policy Group által összeállított, összesen 168 tételből álló indikátorlista célja az volt, hogy felmérje és összehasonlíthatóvá tegye a nemzetközi védelemben részesített személyek integrációs folyamatait Európában. Habár a [Nemzeti Integrációt Értékelő Mechanizmus](#) (NIEM) projekt által kidolgozott indikátorok 13 integrációs területet is átfognak, a befogadó társadalom véleményéről nem gyűjtöttek információt.

Érdemes ezért áttekinteni, hogy a közelmúltban milyen nemzetközi és magyar felmérések vizsgálták a menekültekkel kapcsolatos attitűdöt, ezek milyen kérdéseket használtak, és végül milyen következtetésre jutottak? Ha összevetjük a magyar és az európai adatsorokat, illetve azok időbeli változásait – különös tekintettel a menekültválság előtti és utáni helyzetre –, majd elemezzük a főbb társadalmi csoportok szerinti eltéréseket, akkor közelebb kerülünk annak megválaszolásához is, hogy hogyan alakultak a menekültekkel kapcsolatos társadalmi attitűdök Magyarországon?

2. Korábbi felmérések

2.1. Globális szint

Ugyan első látásra egy meglehetősen szubjektív és nehezen megfogható fogalomnak tűnik, az attitűdvizsgálatoknak több évtizedes múltja van szilárd módszertani alapokkal. Reprezentatív mintavétel és standardizált kérdőívek mellett az egyes országok adatai összehasonlíthatóvá válnak, a tendenciák pedig jól nyomon követhetők mind térben, mind időben. A bevándorlókkal és a menekültekkel kapcsolatos attitűdöt az elmúlt években számos globális, európai és magyarországi felmérés monitorozta. A magasabb szintről kezdve a [World Values Survey](#) (WVS) az egyik legalaposabb felmérés (World Values Survey Association, Bécs, Ausztria; a magyarországi adatfelvételeket korábban a Szonda Ipsos Média-, Vélemény- és Piackutató Intézet, majd később a Társi Zrt. Adatfelvételi Osztálya végezte), amely a világ különböző országaiban élők gazdasági, társadalmi, politikai, vallási és kulturális értékrendjét vizsgálja. A WVS legutóbbi, hetedik hulláma egy olyan kérdést tartalmazott, ami a menekültekre vonatkozik: a válaszadók elutasíthatják vagy egyetérthettek azzal az állítással, hogy „menedékjogot kell adni a másutt üldözött politikai menekülteknek”.⁴ A hetedik hullám azonban Magyarországra nem terjedt ki.

Szintén világméretű felmérést végez a [Pew Research Center](#), egy amerikai székhelyű think tank szervezet. A menekültekkel kapcsolatos attitűdöt a 2016-os (19 ország), a 2017-es (38 ország) és a 2018-as (27 ország) közvélemény-kutatásuk mérte, és Magyarország mindhárom alkalommal szerepelt

⁴ 2017-2021 World Values Survey Wave 7, Master Survey Questionnaire

a kiválasztott országok listáján 1005, 944 illetve 1002 válaszadóval. A 2016-os felmérés volt a legrészletesebb olyan változatos kérdésekkel, mint például az iraki és szír menekültek befogadásának támogatása vagy ellenzése, a tőlük való félelem, a kormány menekültpolitikájával, a terrorizmussal, bűnözéssel kapcsolatos attitűd, illetve az, hogy milyen terhet jelent mindez az adott ország számára. 2016 után a kérdések változtak, és a számuk is csökkent. Az alábbiakban ezen eredmények egy része bemutatásra kerül majd. A Pew Research Center szakpolitikai elemzéseket is rendszeresen közzétesz. Az egyik, specifikusan a magyarországi viszonyokkal foglalkozó elemzés, kiemelte hogy bár a magyarok egyetértenek az európai demokratikus alapelvekkel, nemzetközi összehasonlításban az átlagnál kevésbé toleránsak a bevándorlókval és menekültekkel szemben.⁵

2.2. Európai szint

A World Values Surveyhez szorosan kapcsolódó *European Values Study (EVS – koordinátor Tilburg University, Hollandia; az adatgyűjtést itthon a Szonda Ipsos Média-, Vélemény- és Piackutató Intézet, majd később a Forsense Piackutató és Stratégiai Tanácsadó Kft. végezte)* 2017-es felmérése már Magyarországon is lefutott (1513 megkérdezett személlyel), de a feltett kérdések külön nem tértek ki a menekültekre, csak a bevándorlókra vonatkoztak.⁶ A *Standard Eurobarometer* egy, az Európai Bizottság által 1974 óta működtetett közvélemény-kutatás, melyből évente kettőt tartanak: tavasszal, illetve ősszel. A kutatás az Európai Bizottság Kommunikációs Főigazgatóságának kérésére és koordinálásával zajlik. Az Európai Unió tagállamai vesznek részt benne, országonként ezer fő körüli megkérdezett személlyel.⁷ A Standard Barometerek alapján a magyar lakosság a bevándorlást nagyobb veszélynek tekinti az Európai Unió és önmaga számára is, mint az uniós átlag. 2017-ben a magyar megkérdezettek 60%-a szerint a bevándorlás egyike az EU-t érintő két legégetőbb problémának, szemben a 38%-os EU-s átlaggal.⁸ Kifejezetten menekültekkel kapcsolatos kérdést tett, a 2017. őszi és a 2018. őszi felmérés alapján készült jelentés tartalmazott. A feltett kérdés így szólt: „Ön milyen mértékben ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy Magyarországnak / EU28-ban az adott országnak segíteni kellene a menekülteket?” 2017-ben a lakosság 29%-a gondolta úgy, hogy segíteni kellene a menekülteket, majd 2018-ra ez az érték 31%-ra növekedett. Azonban mindkét érték jócskán elmarad

⁵ www.pewresearch.org/fact-tank/2016/09/30/hungarians-share-europes-embrace-of-democratic-principles-but-are-less-tolerant-of-refugees-minorities

⁶ European Values Study 2017, Questionnaire, CAPI, Hungary

⁷ www.ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/General/index

⁸ Standard Eurobarometer 87, Spring 2017, The key indicators, Hungary

az adott év európai uniós átlagától (67%, illetve 69%) és Szlovákia, Bulgária, valamint Csehország mellett a legalacsonyabbak közé tartozik.⁹ Kiemelendő még a *European Social Survey (ESS European Research Infrastructure Consortium, London, Egyesült Királyság)*, amely számos „puha” társadalmi mutató, például a közösségi kohézió vagy szubjektív jóllét mellett a bevándorlókkal és menekültekkel kapcsolatos attitűdöt is monitorozza. A magyarországi felméréseket a TÁRKI a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetével együttműködve végzi. Az eredmények két évente kerülnek publikálásra; a legfrissebb adatok a 2018-as állapotot tükrözik. Habár a vizsgálatba bevont országok listája évről évre változik, 27 olyan ország van, ami legalább ötször szerepelt a listán; Magyarországon például mind a kilenc alkalommal megtörtént a felmérés. Hat olyan kérdés van, amely a nemzetközi migrációval kapcsolatos attitűdre vonatkozik, és 2002 óta mindegyik ESS felmérésben szerepelt.¹⁰ 2002-ben és 2014-ben a standard kérdőív kiegészült egy speciális, migrációra vonatkozó modullal is, ami összesen 58, illetve 35 kérdést tartalmazott. Konkrétan a menekültekkel kapcsolatos attitűdre viszont jóval kevesebb – 2002-ben hét, 2014-ben egy, 2016-ban pedig három – kérdés tért ki. Az ESS adatbázisa alapján készült korábbi elemzések rámutattak, hogy Magyarországon a migrációs válság hatására minden társadalmi csoportban nőtt a bevándorlás elutasításának mértéke és a bevándorlótól való félelem,¹¹ illetve megfigyelhető a „bevándorló” és a „menekült” fogalmainak teljes összeolvadása is.¹² Ez utóbbiban alighanem a magyarországi médiumok következetlen szóhasználata is komoly szerepet játszott.

9 Standard Eurobarométer 88, Nemzeti jelentés, Közvélemény-kutatás az Európai Unióban, Ősz 2017; Magyarország Standard Eurobarométer 90, Nemzeti jelentés, Közvélemény-kutatás az Európai Unióban, Ősz 2018, Magyarország

10 Allow many/few immigrants of same race/ethnic group as majority, Allow many/few immigrants of different race/ethnic group from majority, Allow many/few immigrants from poorer countries outside Europe, Immigration bad or good for country's economy, Country's cultural life undermined or enriched by immigrants, Immigrants make country worse or better place to live

11 Messing, Vera - Ságvári, Bence: Still divided, but more open: Mapping European attitudes towards migration before and after the migration crisis. Budapest, Friedrich Ebert Stiftung, 2019.

12 Messing, Vera - Ságvári, Bence: Looking behind the culture of fear. Cross-national analysis of attitudes towards migration. Budapest, Friedrich Ebert Stiftung, 2018.

2.3. Magyar felmérések

A magyar felmérések közül fontos megemlíteni a TÁRKI kutatásait („Omni-busz Társadalompolitikai attitűdök Magyarországon a felnőtt lakosság körében¹³”), ezer körüli mintával, amik éves szinten, néha egy adott éven belül többször is mérik az bevándorlókkal, „idegenekkel” kapcsolatos attitűdöket. Szerepelt kérdés a menekültek befogadásáról a származási ország, illetve a menekülés okának tekintetében, a menekültpolitikáról és a menekültek által a lakosságban kiváltott aggodalomról is. A TÁRKI elemzései is alátámasztják az eddigieket: Magyarországon megnőtt az idegenellenesek aránya (1992-ben még csak 15% volt, 2016-ban azonban 53%-ra ugrott),¹⁴ illetve jelentős különbségek állapíthatók meg a befogadási hajlamban a menekülés okát tekintve. Leginkább a családgyesítési törekvés, legkevésbé pedig az iszlám vallás miatti üldözés, illetve a munkanélküliség miatti menekülés elfogadott.¹⁵ Meg kell még említeni a Migrációkutató Intézet és a Századvég közvélemény-kutatásait is, melyek alapján úgy tűnik, a magyar lakosság elutasítja az uniós kvótarendszert¹⁶ és a lakosság nagy része szerint a hozzánk érkező menekültek valójában inkább „gazdasági migránsok”.¹⁷

13 https://adatbanktest.tarki.hu/cgi-bin/katalogus/tarkifo_hun.pl?sorszam=TDATA-G23

14 Sík Endre - Simonovits Bori - Szeitl Blanka. Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban. REGIO. Kisebbség Kultúra Politika Társadalom, 2016, 24(2), 81-108.

15 Simonovits Bori - Szeitl Blanka. Menekültekkel és migrációs politikával kapcsolatos attitűdök Magyarországon és nemzetközi összehasonlításban. Társadalmi Riport, 2016, 420-440.

16 <https://szazadveg.hu/hu/kutatasok/az-alapitvany-kutatasai/piackutatas-kozvelemeny-kutatas/a-tobbseg-a-menekultugyi-kvotarendszer-ellen>; <https://szazadveg.hu/hu/hirek/a-magyar-lakossag-elutasitja-az-europai-parlament-kozos-unios-menekultugyi-rendszer-reformjara-vonatkozó-javaslatat>

17 <https://www.migraciokutato.hu/2016/09/20/kozvelemenykutatas-sorozat-a-migracio-tarsadalmi-megiteleserol-iv/>

1. táblázat: A menekültekkel szembeni attitűdöt Magyarországon is vizsgáló felmérések a közelmúltban.

Felmérés	Év	Minta (HU)	Menekülteket érintő kérdések/állítások
European Social Survey	2002	1685	<p>Ön mennyire ért egyet azzal a megállapítással, hogy az országában az igazságos (megfelelő) arányhoz képest többen folyamodnak menedéktáruszért?</p> <p>Ön mennyire ért egyet azzal a megállapítással, hogy a Kormányzatnak nagylelkűen kellene elbíralnia a menekültstátusz iránti kérelmeket?</p> <p>Ön mennyire ért egyet azzal a megállapítással, hogy a menedékkérők többségét valójában nem veszélyezteteti üldöztetés a saját országában?</p> <p>Ön mennyire ért egyet azzal a megállapítással, hogy a menedékkérők munkát vállalhassanak, amíg a menekültjárás zajlik?</p> <p>Ön mennyire ért egyet azzal a megállapítással, hogy a menedékkérőket táborokban (detention centres) kell tartani, amíg a menekültjárás zajlik?</p> <p>Ön mennyire ért egyet azzal a megállapítással, hogy a menedékkérők pénzügyi támogatást kapjanak, amíg a menekültjárás zajlik?</p> <p>Ön mennyire ért egyet azzal a megállapítással, hogy az elismert menekültek magukkal hozhassák a közeli rokoniakat?</p>
	2014	1698	<p>Ön mennyire ért egyet azzal a megállapítással, hogy a Kormányzatnak nagylelkűen kellene elbíralnia a menekültstátusz iránti kérelmeket?</p> <p>Ön mennyire ért egyet azzal a megállapítással, hogy a menedékkérők többségét valójában nem veszélyezteteti üldöztetés a saját országában?</p> <p>Ön mennyire ért egyet azzal a megállapítással, hogy az elismert menekültek magukkal hozhassák a közeli rokoniakat?</p>
	2016	1614	<p>Ön mennyire ért egyet azzal a megállapítással, hogy a Kormányzatnak nagylelkűen kellene elbíralnia a menekültstátusz iránti kérelmeket?</p>

Pew Research Center	2016	1005	<p>Ön szerint az olyan országokat, mint Szíria és Irak elhagyó nagyszámú menekült nagy veszélyt, kis veszélyt, vagy egyáltalán semmilyen veszélyt nem jelent az Ön országára?</p> <p>A menekültek növelik-e a terrorizmus esélyét az Ön országában?</p> <p>A menekülteket inkább lehet az országban zajló bűnözésért okolni, mint más csoportokat?</p> <p>A menekültek erősebbé teszik az országot a tehetőségük és a munkájuk által vagy terhet jelentenek az ország számára?</p> <p>Egyetért azzal, ahogy Orbán Viktor miniszterelnök kezeli a menekültkérdést?</p> <p>Egyetért azzal, ahogy az Európai Unió kezeli a menekültkérdést?</p>
	2017	944	<p>Ön szerint az olyan országokat, mint Szíria és Irak elhagyó nagyszámú menekült nagy veszélyt, kis veszélyt, vagy egyáltalán semmilyen veszélyt nem jelent az Ön országára?</p> <p>Véleménye szerint több, kevesebb vagy a jelenlegivel megegyező számú menekültet kellene befogadnunk?</p> <p>Egyetért azzal, ahogy az Európai Unió kezeli a menekültkérdést?</p>
	2018	1002	<p>Ellenezné vagy támogatná menekültek befogadását olyan országokból, ahonnan az emberek háború vagy erőszak elől menekülnek? Egyetért azzal, ahogy az Európai Unió kezeli a menekültkérdést?</p>
Standard Eurobarometer	2017	1000	<p>Ön milyen mértékben ért egyet vagy sem azzal a kijelentéssel, hogy országának segítenie kellene a menekülteket?</p>
	2018	1000	<p>Ön milyen mértékben ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy Magyarországnak / EU28-ban az adott országnak segítenie kellene a menekülteket?</p>

TÁRKI (Omnibusz)	minden évben, évente többször is	1000-1500	<p>Ön mit mondana, Magyarországnak (minden menekült, senkit, van, akit igen, van, akit nem) be kellene fogadnia?</p> <p>Ön szerint be kellene-e fogadni a menekülők közül a ... (etnikai csoportok megadva)?</p> <p>Ön szerint be kell-e fogadni a menekülők közül azokat ... (menekülési okok szerinti tipizálás)?</p> <p>Ön milyen mértékben gondolja úgy, hogy a menekültek veszélyeztetik Európát?</p> <p>Ön milyen mértékben gondolja úgy, hogy a fekete afrikai vagy arab menekültek még kivételes esetekben se kaphassanak menedékjogot nálunk?</p> <p>Ön milyen mértékben gondolja úgy, hogy a tömegesen ide érkező menekültek ellátása veszélybe sodorhatja az itt élők szociális ellátását?</p> <p>Találkozott-e Ön az elmúlt 12 hónapban Magyarországon meneküléssel, menekülttel vagy bevándorlóval?</p> <p>Ön mennyire ért egyet a következő állítással:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aggodalommal tölt el, hogy rövid idő alatt nagyszámú menekülő, bevándorló érkezik ellenőrizetlenül (dokumentumok nélkül) Magyarországra? • Most kérem, hogy egész Európára gondoljon. Aggodalommal tölt el, hogy rövid idő alatt nagyszámú menekülő, bevándorló érkezik ellenőrizetlenül (dokumentumok nélkül) Európába? • Aggodalommal tölt el, hogy más kultúrájú, eltérő vallású menekülők, bevándorlók érkeznek Magyarországra? • Most kérem, hogy egész Európára gondoljon. Aggodalommal tölt el, hogy más kultúrájú, eltérő vallású menekülők, bevándorlók érkeznek? <p>Ön mennyire ért egyet a következő intézkedéssel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • A magyarországi határőrizet megerősítésével? • Egy olyan törvény bevezetésével, amely szabályozza, hogyan kötelezhetőek a bevándorlók a magyar alapértékek betartására? • A Magyarországra érkező menekültek számának szabályozásával, felső létszámhatár meghúzásával? • Több pénz kell biztosítani az Magyarországon élő menekültek és bevándorlók integrálására (azaz a sikeres „újrakezdéshez” szükséges lakhatási, oktatási, nyelvtanulási programokra illetve a munkához jutás elősegítésére)?¹⁸
-----------------------------	----------------------------------	-----------	--

(Forrás: saját szerkesztés)

¹⁸ A kérdések nem minden egyes felmérésben szerepelnek és a számuk is változó.

3. A menekültekkel kapcsolatos társadalmi attitűd alakulása Magyarországon

3.1. Attitűd az ezredforduló környékén

Jelen elemzés elsősorban a European Social Survey adatbázisára támaszkodik, kiegészülve néhány helyen a Pew Research Center és a TÁRKI eredményeivel. Ennek egyik oka az, hogy a menekültekkel kapcsolatos attitűddel már az ESS European Social Survey első, 2002-es hulláma is foglalkozott (22 ország, 1685 magyar megkérdezett). Ez kiindulási alpnak optimális, hiszen általa egy hosszabb időbeli tendencia is megfigyelhetővé válhat, nem csupán a 2015-ös menekültválság hatásai. (Ebben az évben a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 6412 menedékkérő érkezett Magyarországra, a származási országok pedig főleg Afganisztán, Banglades, Irak és a jugoszláv utódállamok voltak.)¹⁹ Másrészt ez tekinthető legnagyobb és módszertani szempontból legjobb adatbázisnak Európában, amely valóban alkalmas az összehasonlító elemzésekre térben és időben egyaránt. Nagyságrendileg 30-40 ezer megkérdezetről van szó egy-egy felmérés alkalmával. Ezen túlmenően az ESS az egyetlen olyan nemzetközi felmérés, amely nemcsak országos, hanem regionális, sőt olykor megyei bontásban is rendelkezésre bocsátja az adatokat.

Az ESS 2002-es adatai alapján a magyar válaszok átlagai önmagában nem sugallnak negatív attitűdöt a menekültek kapcsán, inkább a közepes, semleges értékek felé orientálódnak.²⁰ Ugyanakkor a többi vizsgált országgal való összehasonlítás során kiderül, hogy Magyarországon a lakosság jobban elutasítja a menekülteket támogató intézkedéseket (**1. ábra**). (Habár az adatok ordinális jellegéből²¹ adódóan az átlagszámítás módszertani elfogadottsága nem egyértelmű, a szakirodalomban gyakran használják ezt az országok és bizonyos társadalmi csoportok összehasonlítására.²²)

Különösen erős negatív attitűd körvonalazódott két kérdésben. A magyarok szerint a legtöbb menekültkérelmet benyújtó személy nincs valós veszélyben, nem áll üldözés alatt; a válaszadók 60%-a teljesen egyetértett, vagy egyetértett ezzel az állítással, ellentétben például a rangsor másik végén elhelyezkedő Svédországgal, ahol csupán 21% gondolta így. A megkérdezett magyarok 16%-a teljesen ellenezte azt, hogy a menekültkérelem elbírálásának ideje alatt a kérelmezők pénzügyi támogatásban részesüljenek; ennél nagyobb arány csak Belgiumban és Franciaországban volt megfigyelhető. A magyar válaszadók közel kétharmada gondolta úgy, hogy az ország méretéhez és gazdasági erejéhez képest a kelletténél több menekültkérelem érkezik. Érdekes ezt összevetni az UNHCR 2002-es adatsorával, melyből kiderül, hogy Magyarország a menekültek GDP-hez viszonyított arányában a 105., ezer főhöz viszonyított

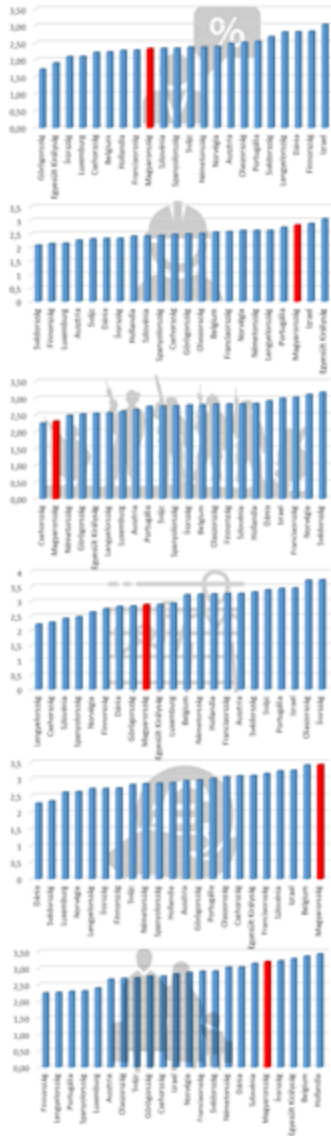
arányban a 95., míg ezer km²-hez viszonyított arány alapján a 73. helyen állt a világranglistán.²³ Tehát a kapacitásokhoz képest jóval kevesebb menekült érkezett, mint például Svédországba vagy Dániába, ahol a lakosság inkább igazságosnak tartotta a hozzájuk érkező menekültek számát.

A fentiekhez érdemes még hozzátenni, hogy a TÁRKI 2002-ben 40%-ra mérte az idegenellenesek arányát, ami egy igen magas értéket jelent az 1990-es évek elején mért adatokhoz képest. E megugrás összefügghet a 2001. szeptember 11-i terrorcselekményekkel és annak közel-keleti viszonyrendszerével, bár nem magyarázza, hogy nemzetközi összevetésben – az ESS szerint – miért épp Magyarországon kiemelkedő a menekültek elutasítása, hiszen az már 2002-ben sem tartozott a menedékkérők tipikus célországai közé. E fenti példák jól mutatják azt, hogy a társadalmi attitűdöt valójában nem az objektív tények, hanem azok szubjektív észlelése formálja.

²³ www.unhcr.org/41206f7a7.html

1. ábra: A menekültekkel kapcsolatos válaszok átlagértékeinek európai összehasonlítása.

1: teljesen egyetért, 5: teljesen elutasít.

Az országban az igazságos arány feletti menekült kérelem érkezik

A menekült státusz iránti kérelem elbírálásának ideje alatt a menekültek dolgozhatnak

A legtöbb menekült státusz kérelmező személyt nem fenyegeti az üldöztetés valós veszélye

A kérelem elbírálásának ideje alatt a menekülteket menekülttáborokban kell tartani

A kérelem elbírálásának ideje alatt a menekültek támogatásra jogosultak

A pozitívan elbírált menekülteknek joguk van a közeli családtagjaikat magukkal hozni

Forrás: ESS (2002)

3.2. Változások 2014-ig, majd 2016-ig Európában és Magyarországon

Legközelebb a 2014-es (21 ország, 1698 magyar megkérdezett), majd a 2016-os (23 ország, 1614 magyar megkérdezett) ESS hullámok tartalmaztak kérdéseket a menekültekre vonatkozóan, melyek az alábbiak voltak:

- ▶ a Kormányzatnak nagylelkűen kellene elbírálnia a menekültstátusz iránti kérelmeket;
- ▶ a menedékkérők többségét valójában nem veszélyeztetni üldöztetés a saját országában;
- ▶ az elismert menekülteknek joguk lenne a családgyejesítésre (a közeli rokonokat magukkal hozhassák).

Egy hiba folytán azonban a magyar kérdőívből a két utolsó kérdés 2016-ban kimaradt,²⁴ így egyetlen állítás maradt, amelynek időbeli változása elemezhető 2002, 2014 és 2016 között: „a kormányzatnak nagyvonalúan kellene elbírálnia a menekültstátusz iránti kérelmeket”. A válaszadók egy Likert-skálán fejezhették ki véleményüket a teljesen egyetért (1) és a teljesen elutasít (5) között.²⁵ A magyar válaszok átlaga már 2002-ben is a második legmagasabb volt Hollandia után, tehát a megkérdezettek többsége elutasította a menekültkérelmek engedékenyebb elbírálását. 2014-re az átlagértékek csökkentek, miközben az állítással teljesen egyetértők és az egyetértők aránya 12%-ról 23%-ra emelkedett. Tehát az európai trendekhez hasonlóan a menekültekkel szembeni általános attitűd pozitív irányba mozdult el. 2016-ra ez radikálisan megváltozott: azon országok közül, amelyek mindhárom évben szerepeltek az ESS listáján, a magyar átlag ugrott meg a leginkább (1. táblázat), miközben a menekültstátusz nagyvonalú elbírálását támogatók aránya 23%-ról 14%-ra csökkent. A teljesen elutasító választ adók aránya Magyarország és Csehország esetében (40% és 39%) messze kiugrik a többi ország közül. Ezzel összecseng „Az idegenellenesek, az idegenbarátok és a mérlegelők aránya, 1992–2016 (%)” c. TÁRKI adatsor is.²⁶ A 2002. októberi 40%-ról 2014-ig 39%-ra csökkent az idegenellenesek aránya,²⁷ ami a European Social Survey-hez képest szerényebb visszaesést jelez. 2016-ra ugyanakkor az ESS-hez hasonlóan drasztikus emelkedést mért a TÁRKI is: az idegenellenesek aránya a rekordot jelentő 53%-ot érte el.

²⁴ www.europeansocialsurvey.org/data/deviations_country.html?year=2016&land=348

²⁵ Erre a kérdésre Magyarországon 95,1% érvényes válasz született.

²⁶ www.tarki.hu/hu/news/2016/kitekint/20160404_idegen.html

²⁷ Enyedi Zsolt, Fábíán Zoltán és Sik Endre.: Nöttek-e az előítéletek Magyarországon? in Kolosi Tamás Tóth István György - Vukovich György (szerk.) *Társadalmi Riport 2004*, Budapest, TÁRKI, 2004, 375–399.

2. táblázat: „A Kormányzatnak nagylelkűen kellene elbírálnia a menekültstátusz iránti kérelmeket” állításra érkezett válaszok átlagai.

1: teljesen egyetért, 5: teljesen elutasít.

Kék értékek: negatív attitűd-változás, sárga értékek: pozitív attitűd-változás.

	2002	2004	2016	2014-2016
Ausztria	3.21	2.96	3.3	+0.34
Belgium	3.53	3.23	3.26	+0.03
Csehország	3.68	3.37	3.96	+0.59
Egyesült Királyság	3.25	2.77	2.64	-0.13
Finnország	3.02	2.63	2.89	+0.26
Franciaország	2.43	2.43	2.58	+0.15
Hollandia	3.8	3.17	3.65	+0.48
Írország	2.63	2.55	2.52	-0.03
Izrael	3.04	3.4	3.44	+0.04
Lengyelország	2.45	2.36	2.72	+0.36
Magyarország	3.7	3.23	3.89	+0.66
Németország	3.63	2.94	3.29	+0.35
Norvégia	3.25	2.51	2.59	+0.08
Portugália	2.51	2.26	2.26	0
Spanyolország	2.67	2.43	2.39	-0.04
Svájc	3.35	3.01	2.98	-0.03
Svédország	2.8	2.38	2.61	+0.23
Szlovénia	3.37	2.84	3.2	+0.36

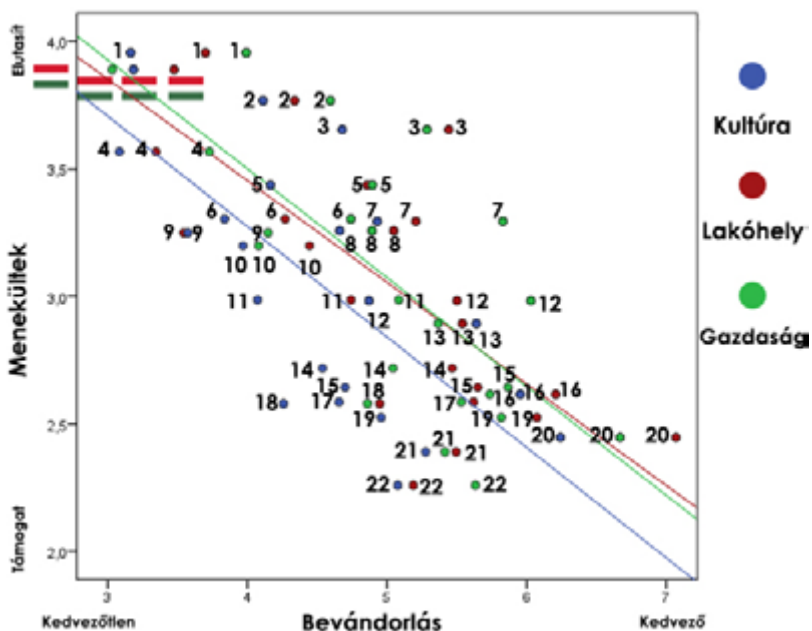
Forrás: ESS (2002), ESS (2014), ESS (2016)

3.3. Bevándorlók és menekültek: hasonlóak vagy eltérőek a vélemények?

A menekültekkel szembeni negatív attitűd vajon kéz a kézben jár a bevándorlás elutasításával is, vagy más „elbírálás” alá esik a kettő? A 2. ábra trendvonalai alapján világosan látszik, hogy európai kontextusban is korrelál a kettő. Az ESS országokat az egyes pontok jelölik, míg a diagram y tengelyén „a kormányzatnak nagyvonalúan kellene elbírálnia a menekültstátusz iránti kérelmeket” állítás átlagértékei, az x tengelyen pedig három bevándorlásra vonatkozó kérdés átlagai szerepelnek (a bevándorlás hatása az ország kultúrájára,

az ott élés minőségére, illetve az ország gazdaságára). Különösen erősnek tűnik az összefüggés Magyarország esetében, ahol mind a menekültekkel, mind a bevándorlókkal szemben erős az elutasító attitűd, holott a kérdésfeltevésben nem definiálták, hogy melyik országból érkező bevándorlókról van szó (lehetnének osztrákok vagy kanadaiak is). Ez újabb jele annak, hogy a menekültválság és az azt kísérő kormányzati kommunikáció hatására Magyarországon sokak számára összemosódott a „menekült” és a „migráns” fogalma. Az összefüggés azonban nem mindenhol ilyen egyértelmű. A portugál válaszadók például a menekültekkel szemben toleránsabbnak mutatkoznak a más bevándorlókhöz képest, de Hollandiában épp fordított a helyzet: a bevándorlást sokkal inkább támogatják, mint a menekültek befogadását.

2. ábra: A menekültekkel és a bevándorlókkal kapcsolatos kérdések kapcsolata, európai országok átlaga.

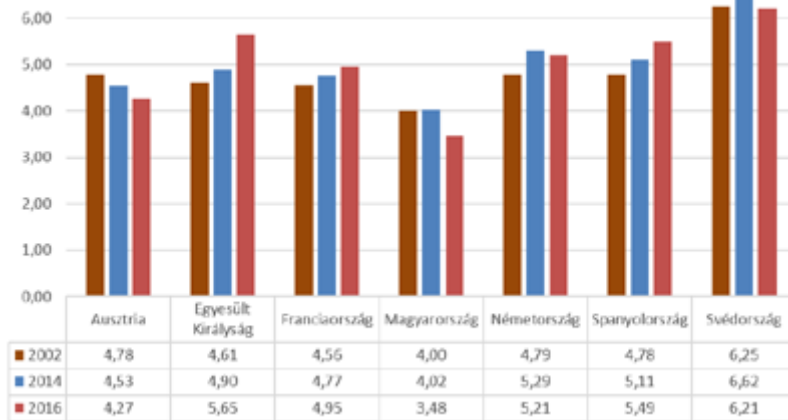

Magyarországon kívül a többi ország számozva jelenik meg: 1-Csehország, 2-Észtország, 3-Hollandia, 4-Oroszország, 5-Izrael, 6-Ausztria, 7-Németország, 8-Belgium, 9-Olaszország, 10-Szlovénia, 11-Litvánia, 12-Svájc, 13-Finnország, 14-Lengyelország, 15-Egyesült Királyság, 16-Svédország, 17-Norvégia, 18-Franciaország, 19-Irország, 20-Izland, 21-Spanyolország, 22-Portugália

Úgy tűnik tehát, hogy Magyarország esetében nincs szignifikáns különbség a menekültekkel és a bevándorlókkal kapcsolatos attitűd között.²⁸ Ez fontos megállapítás, mivel a lakosság migrációról alkotott véleményéről sokkal több információ áll rendelkezésünkre, mint tisztán a menekültekkel kapcsolatos attitűdről. Érdemes ezért górcső alá venni a tágabb értelemben vett bevándorlással kapcsolatos vélemények alakulását 2002 után, hiszen ezek minden bizonnyal jól közelítik a menekültekkel kapcsolatos attitűd változásának dinamikáját is.

Vajon mit gondolunk a bevándorlás hatásairól? Hosszú távon jobb vagy rosszabb helyvé válik-e ezáltal az országunk? Magyarországon 2002 és 2014 között enyhe növekedés, majd jelentős csökkenés mutatható ki az erre vonatkozó válaszok átlagértékeiben (ez valóban rímel a korábban ismertetett, menekültekkel kapcsolatos trendekre), hasonlóan Németországhoz és Svédországhoz; persze jóval alacsonyabb átlagértékek mellett. Európában egyébként meglehetősen különböző minták rajzolódnak ki e tekintetben; Ausztriában például egyre kedvezőtlenebb, míg Spanyolországban, Franciaországban és az Egyesült Királyságban egyre kedvezőbb véleményt tükröznek az eredmények.

3. ábra: A bevándorlásnak az országra mint lakóhelyre gyakorolt hatásának változása

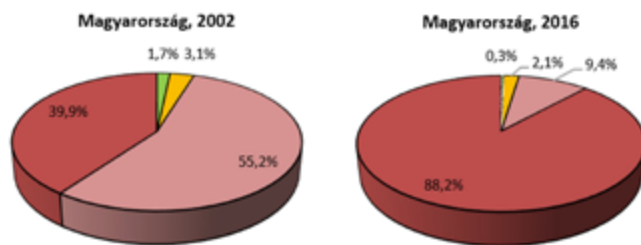
Forrás: ESS (2002), ESS (2014), ESS (2016).

28 Van viszont különbség a tekintetben, hogy a menekült honnan érkezik. A 2015-ös TÁRKI felmérés szerint a lakosság 94%-ban elutasítja az arab menekülteket, de szintén sokan ellenzik a kínaiak, arabok vagy afrikaiak befogadását. A legkevésbé a határon túli magyarokkal kapcsolatban elutasítók (7%). Lásd: Görbe Attiláné dr. Zán Krisztina: Hazai xenofóbia-kutatások. In: Christján László (szerk.) *Rendészettudományi kutatások: Az NKE Rendészetelméleti Kutatóműhely tanulmánykötete*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 63-71.

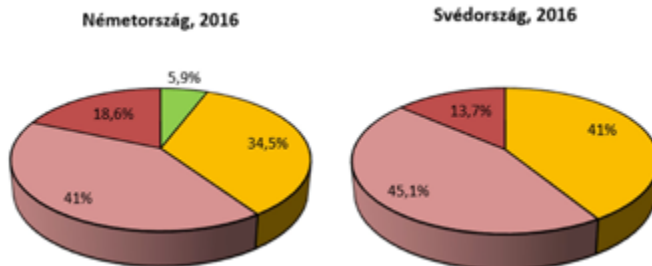
Ha kevés az adatunk a menekültekkel szembeni attitűdről, akkor „az Európán kívüli szegényebb országokból érkező bevándorlásról” alkotott vélemények áttekintése – egyfajta közelítő értéként – különösen ígéretesnek tűnik. Habár már 2002-ben is a korlátozók, ellenzők voltak többségben, az arányuk 2016-ra tovább emelkedett. (A 2014-es felmérés nem ábrázolt adatai a kettő állapot között helyezkednek el, de már inkább eltolódva a nagyarányú „egyet sem” válaszok felé). Úgy tűnik, az Európán kívüli szegényebb országokból érkező bevándorlókat a magyar lakosság egyértelműen a menekültekkel azonosítja. Nem meglepő tehát, hogy akik teljesen elutasítják a menekültkérelmek nagylelkű elbírálását, közel 90%-ban egyetlen Európán kívüli szegény országból érkező bevándorlót sem szeretnének látni Magyarországon. A megkérdezett magyar válaszadók 62%-a válaszolt így, ami a többi országhoz képest egy kiugró eredmény. Európai kitekintésben viszont nem ennyire egyértelmű a helyzet. Nyugat- és Észak-Európában, például Német- vagy Svédországban még a menekültekkel szemben kifejezetten elutasító magatartást tanúsítók között is bőven akadnak olyanok, akik az Európán kívüli szegényebb országból érkező bevándorlók számára azért nyitva tartanák az államhatárokat (**4. ábra**). Ahogy Messing és Ságvári (2019) is kiemelik, nehéz megmagyarázni a Magyarország, illetve a többi EU ország közötti szakadékot. A kormányzati kommunikáció mellett oka lehet a lakosság nagyfokú homogenitása és a bevándorlók alacsony száma, így a személyközi és csoportközi kontaktok és tapasztalatok hiánya, továbbá a magyar társadalmat jellemző alacsony társadalmi kohézió és bizalomszint.²⁹

4. ábra: A „kevés vagy sok Európán kívüli szegényebb országokból érkező bevándorlót engedne be az országba?” kérdésre érkező válaszok aránya azok között, akik egyébként teljesen elutasítják menekültkérelmek nagyvonalú elbírálását.

Zöld: sokat, sárga: néhányat, piros: keveset, bordó: egyet sem.

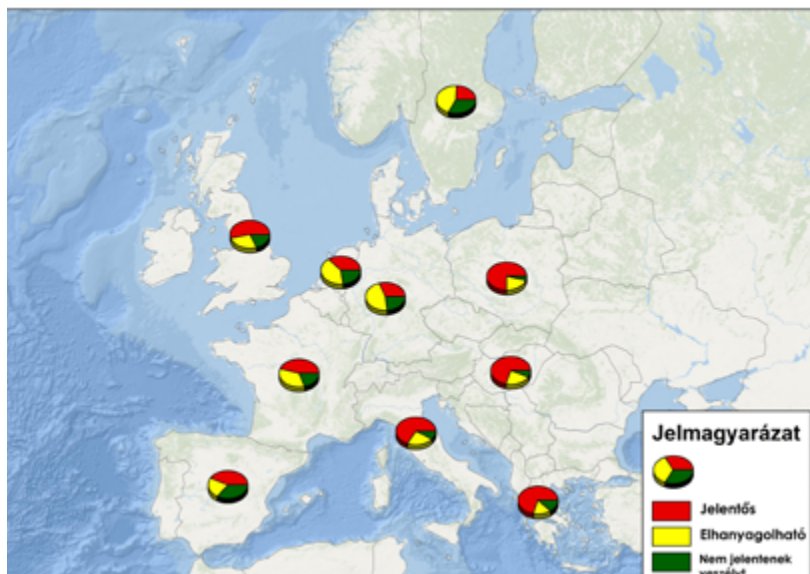
²⁹ Messing, Vera - Ságvári, Bence. *Still divided, but more open: Mapping European attitudes towards migration before and after the migration crisis*, Budapest, Friedrich Ebert Stiftung, 2019.

Forrás: ESS (2016)

Egy másik forrás, a Pew Research Center 2016-os és 2017-es felmérése konkrétizál néhány Európán kívüli kibocsátó országot. A magyar válaszadók zöme (70%-a és 67%-a) különösen komoly veszélyforrásnak tekinti az Irakból és Szíriából érkező menekülteket. Ezzel azonban nincsenek egyedül, hiszen ennél is magasabb értékek jellemzők Görögországra és Lengyelországra. Ennek fényében nem meglepő, hogy a „nem jelentenek veszélyt” válaszok aránya (6%) is elmarad a többi európai ország értékétől, ami Spanyolországban például 38%. A magyar megkérdezettek háromnegyede helyeselte a kormány menekültügyi politikáját, míg négyötödük szerint a menekültek befogadása növelné a terroresemények kockázatát. Még ennél is magasabb (84%) azok aránya, akik szerint a menekültek csak terhet jelentenének Magyarország számára. E felsoroltak a legmagasabb értékeket jelentik a Pew Research Center által vizsgált európai országok között. Ugyanakkor, ha kifejezetten az otthonukat „háború vagy erőszak miatt elhagyó menekültekről” van szó, jóval kevesebben elutasítók, bár még így is 53%-os többségben vannak a 2018-as felmérés szerint. Ez Izrael után a második legmagasabb érték, a görög százalék duplája, a német érték négyszerese.

5. ábra: Az „Ön szerint az Irakból és Szíriából érkező menekültek mennyire jelentenek veszélyt az Ön országára?” kérdésre adott válaszok aránya Európában

Forrás: Pew Research Center (2016))

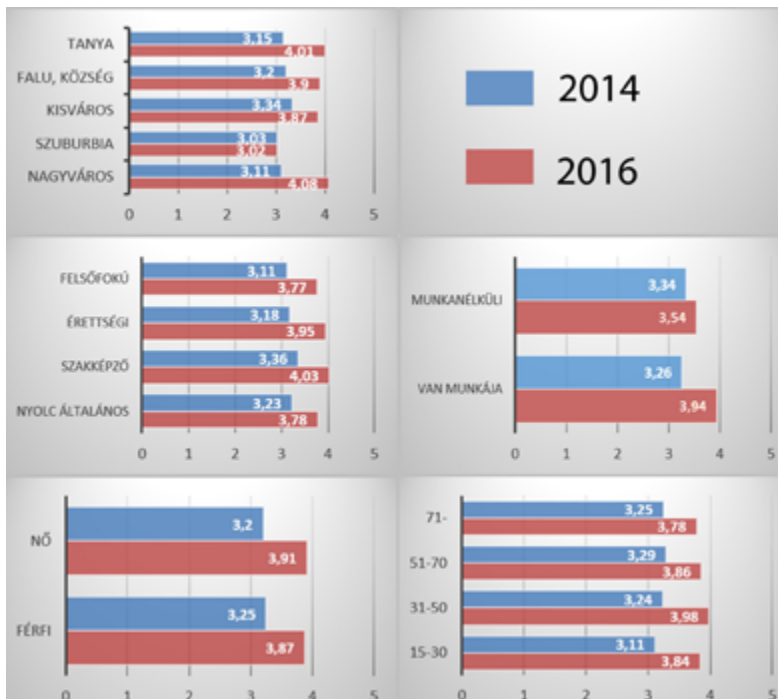
3.4. Attitűdbeli különbségek az egyes társadalmi csoportok között

A szakpolitikai döntés-előkészítői munka szempontjából fontos még tudni, hogy vajon vannak-e markáns különbségek a menekültekkel kapcsolatos attitűdben a társadalom bizonyos csoportjai között? Az ESS adatbázisa alapján kijelenthető, hogy kisebb eltérések ugyan kimutathatók, de szignifikáns különbségek nincsenek (**6. ábra**). Különösen igaz ez a nemekre, bár 2014 és 2016 között a nők átlagos értékei nagyobb mértékben romlottak. Érdekes viszont, hogy a munkanélküliek valamelyest engedékenyebbnak bizonyultak a menekültkérelmek elbírálást illetően, mint a munkával rendelkezők, és annak elvesztése miatt vélhetően jobban aggódó válaszadók. A menedékkérelmek elbírálásával egyetértők a legkisebb arányban a 31-50 éves korosztályban lelhetők fel. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők, illetve a szuburbán településen élők a legkevésbé szigorúak, míg az érettségizettek és különösen a kis falvakban, illetve nagyvárosi környezetben élők a legelutasítóbbak.³⁰ A képzettség és a településtípus alapján elvégzett keresztábra-elemzés egyér-

³⁰ A válaszadók maguk jelölhették be, hogy milyen településen élnek, emiatt nincs pontosan definiálva a nagyváros fogalma.

telmően rámutatott, hogy relatíve pozitív attitűd jellemzi a szuburbiában élő, felsőfokú végzettséggel rendelkezőket (átlag: 2,73), míg negatív attitűddel leginkább a kis falvakban vagy tanyán élő, maximum nyolc általános iskolai osztályt végzettek jellemezhetők (átlagérték: 4,27). Magyarországon tehát 2014 és 2018 között szinte minden vizsgált bontásban romlottak az értékek. Ugyanezt tapasztalta Messing és Ságvári is az általuk készített „elutasítás index” értékeit vizsgálva. Elemzésükben a magyar értékekkel szemben Spanyolországban, Portugáliában, Írországban és az Egyesült Királyságban is minden bontásban valamelyest csökkent az elutasítás, Ausztriában pedig csak bizonyos csoportok lettek elutasítóbbak, nem a társadalom egésze.³¹

6. ábra: „A kormányzatnak nagylelkűen kellene elbírálnia a menekültstátusz iránti kérelmeket” állításra adott magyar válaszok átlagai, végzettség, munka-viszony, nem, életkor és lakóhely szerint

Forrás: ESS (2016). Az ábrán a magasabb értékek nagyobb elutasítást jeleznek.

31 Messing, V., and Ságvári, B. Still divided, but more open: Mapping European attitudes towards migration before and after the migration crisis. Friedrich Ebert Stiftung, Budapest, 2019.

4. Összegzés

A bevándorlással és menekülthelyzettel kapcsolatos attitűd monitorozását számos nemzetközi projekt felvállalta a közelmúltban, ám ezek zömmel egymástól függetlenül és egymással párhuzamosan futottak, és általában eltérő kérdésekkel dolgoztak. Ez szélesíti ugyan a perspektívát, de az időbeli változás követésére és közvetlen összehasonlításra nem ad lehetőséget. Ezzel együtt a nyugat–kelet dichotómia nyilvánvalónak tűnik: bármely eredményoszt együk is elő, a közép- és délkelet-európai országok lakosságának attitűdje általában jóval negatívabb a menekültekkel szemben.

Az európai közvélemény-kutatások közül a legrészletesebb a European Social Survey 2002-es hulláma volt, amely hét darab, kifejezetten a menekültekre vonatkozó kérdést is tartalmazott. Arra a kérdésre, hogy a kormánynak nagyvonalúan kellene-e elbírálnia a menekültkérelmeket, arányaiban már ekkor is Magyarországon érkezett a második legtöbb elutasító válasz. 2014-ig egész Európára, így Magyarországra is jellemző volt a pozitív irányú változás, de a menekültválság hatására ez radikálisan megváltozott. 2016-ban ismét Magyarország vált a második legelutasítóbb országgá azok közül, melyek mindhárom vizsgált évben részt vettek az ESS felmérésben.

Mivel a lakosság bevándorlásról alkotott véleményéről sokkal részletesebb ismereteink vannak, felmerül a kérdés, hogy ezek vajon használhatók-e a jövőben arra – egyfajta közelítő indikátorként –, hogy jobban megértsük a menekültekkel kapcsolatos attitűd változásának dinamikáját is? A válasz igen, hiszen néhány kivételtől eltekintve (pl. Portugália vagy Hollandia) mind európai, mind magyar szinten szorosan korrelálnak az értékek, különösen, ami az „Európán kívüli szegényebb országból érkező bevándorlókra” vonatkozik. Nem meglepő tehát, hogy azok a magyarok, akik teljesen elutasítják a menekültkérelem nagyvonalú elbírálását, döntő többségben egyetlen Európán kívüli országból érkező bevándorlót se fogadnának be. (Ez azt is jelzi ugyanakkor, hogy nagyrészt összemosódott a menekült és a bevándorló fogalma, és az egyik csoporttal szembeni negatív attitűd vonzza a másikkal szembeni elutasítást is.) Magyarországon a bevándorlókkal és menekültekkel szembeni attitűd valamennyi vizsgált társadalmi csoport esetében negatív irányba mozdult 2014 és 2016 között. Az átlagértékek alapján leginkább elutasítók a legfeljebb középfokú végzettséggel rendelkező, nagyvárosban vagy kis falvakban, illetve tanyán élők. Mivel a munkával rendelkezők esetében is nagyobb az elutasítás aránya, megjelenik a munkahely elvesztésének félelme is. Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy az attitűdöt elsősorban nem valós, személyközi tapasztalatok formálják, hiszen nemzetközi összehasonlításban (és abszolút értékben is) Magyarországon nagyon kevés befogadott menekült és oltalmazott él, és a többség talán soha nem is találkozik velük. Alighanem fontosabb szerepe van ebben a médiának.

Ha egy ország úgy döntött, hogy befogadja a menedékkérők egy részét, és lehetővé teszi számukra akár a tartós letelepedést és az állampolgárság megszerzését is, akkor a sikeres integráció közös érdek lesz, hiszen az hozzájárul a potenciális etnikai, vallási, kulturális feszültségek csökkenéséhez és a társadalmi kohézió erősítéséhez. Magyarország is ebbe a csoportba tartozik, még ha a befogadott menekültek és oltalmazottak száma jóval alacsonyabb is, mint a legtöbb nyugat- vagy észak-európai országban.

5. Szakpolitikai ajánlások

A szociológiai szakirodalomban ismert kontakt-elmélet azon alapul, hogy a társadalmi kohézió erősítése a csoportok közötti találkozások és érintkezések révén képzelhető el; ellenkező esetben inkább előítéletek és félelmek determinálják annak gyengülését.³² Tapasztalatok szerint e kapcsolatok kialakításának helyszínei elsősorban az iskolák és munkahelyek, így javaslatként megfogalmazható, hogy fontos lenne elősegíteni a befogadott menekültek részvételét az oktatásban, illetve a munkaerő-piacon. Annak persze nincs realitása, hogy a kis településeken élő, alacsonyabb átlagos iskolai végzettséggel rendelkezők (a leginkább elutasító csoport) személyes kapcsolatot alakíthassanak ki velük, ám az ún. „kibővített kontakt-elmélet” alapján az „indirekt barátságok” megléte (olyan ismerős, akinek van egy más etnikumú barátja), sőt, akár a virtuális térben látott csoportközi kapcsolatok is hatással lehetnek az egyéni bizalom-szint növekedésére.³³ Így már az is hozzájárulhat az attitűd pozitív változásához, és közvetve a társadalmi bizalom és kohézió erősödéséhez, ha az egész menekültkérdés árnyaltabb módon kerülne bemutatásra: objektíven a jelen-ség okairól és lehetséges hatásairól, tabuk nélkül a többségi társadalmat leginkább aggasztó témákról (például az iszlám radikalizmussal kapcsolatos véleményekről), illetve a menekültek és családjaik személyes sorsáról és céljairól.

A hazai és nemzetközi közvélemény-kutatások számára a legfontosabb javaslat az, hogy érdemes lenne nagyobb hangsúlyt fektetni a menekültekkel, oltalmazottakkal szembeni attitűd monitorozására. A befogadó társadalmak bevándorlókról alkotott véleménye régóta szerves részét képezi e felméréseknek, de hasznos volna párhuzamosan vizsgálni a kettőt, akár azonos kérdésekkel is. A társadalomkutatók számára pedig kulcsfontosságú lenne a párhuzamosan futó, többé-kevésbé eltérő módszertannal dolgozó nemzetközi közvéle-

32 Allport, Gordon W. *The nature of prejudice*, Cambridge/Reading, MA: Addison-Wesley, 1954, 576 p.

33 Stephen C. Wright, Arthur Aron, Tracy McLaughlin-Volpe, and Stacy A. Ropp: The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(1), 1997. pp. 73-90

mény-kutatások mélyreható, komparatív vizsgálata.³⁴ Végül, de nem utolsósorban, mivel az integráció egy kétirányú folyamat, amely mind az egyéntől, mind a befogadó társadalomtól erőfeszítéseket kér, illetve kölcsönös nyitottságot és elfogadást feltételez, szükség lenne a bevándorlók és menekültek attitűdjének felmérésére és monitorozására is.

³⁴ Az Egyesült Királyságban például, bár hasonló trendet, de nem elhanyagolható különbséget mutat a bevándorlást elutasítók arányának változása az [EES, az Ipsos MORI és a British Election Study](#) szerint.